

माछापुच्छे गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

१. परिचय

कास्की जिल्लाको उत्तरमा अवस्थित माछापुच्छे गाउँपालिका साविकका माछापुच्छे, सार्दीखोला, घाचोक, लाहाचोक, रीभान, धिताल, धम्पुस र ल्वाड घलेल गाउँ विकास समितिहरु समावेश गरी ९ वडाहरु कायम हुने गरी नेपाल सरकारले मिति २०७३ फाल्गुण २७ गते नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गरी आधिकारिक रूपमा माछापुच्छे गाउँपालिका घोषणा गरिएको हो । जस अन्तर्गत हालका वडा नं १ साविक माछापुच्छे गाविस, वडा नं २ साविक सार्दीखोला गाविस, वडा नं ३ साविक घाचोक गाविस, वडा नं ४ साविक लाहाचोक गाविस, वडा नं ५ साविक रीभान गाविस, वडा नं ६ साविक धिताल गाविस, वडा नं ७ साविक धम्पुस गाविस, वडा नं ८ साविक ल्वाड घलेल गाविस (वडा १ देखि ५) र वडा नं ९ साविक ल्वाड घलेल गाविस (वडा ६ देखि ९) रहेका छन् ।

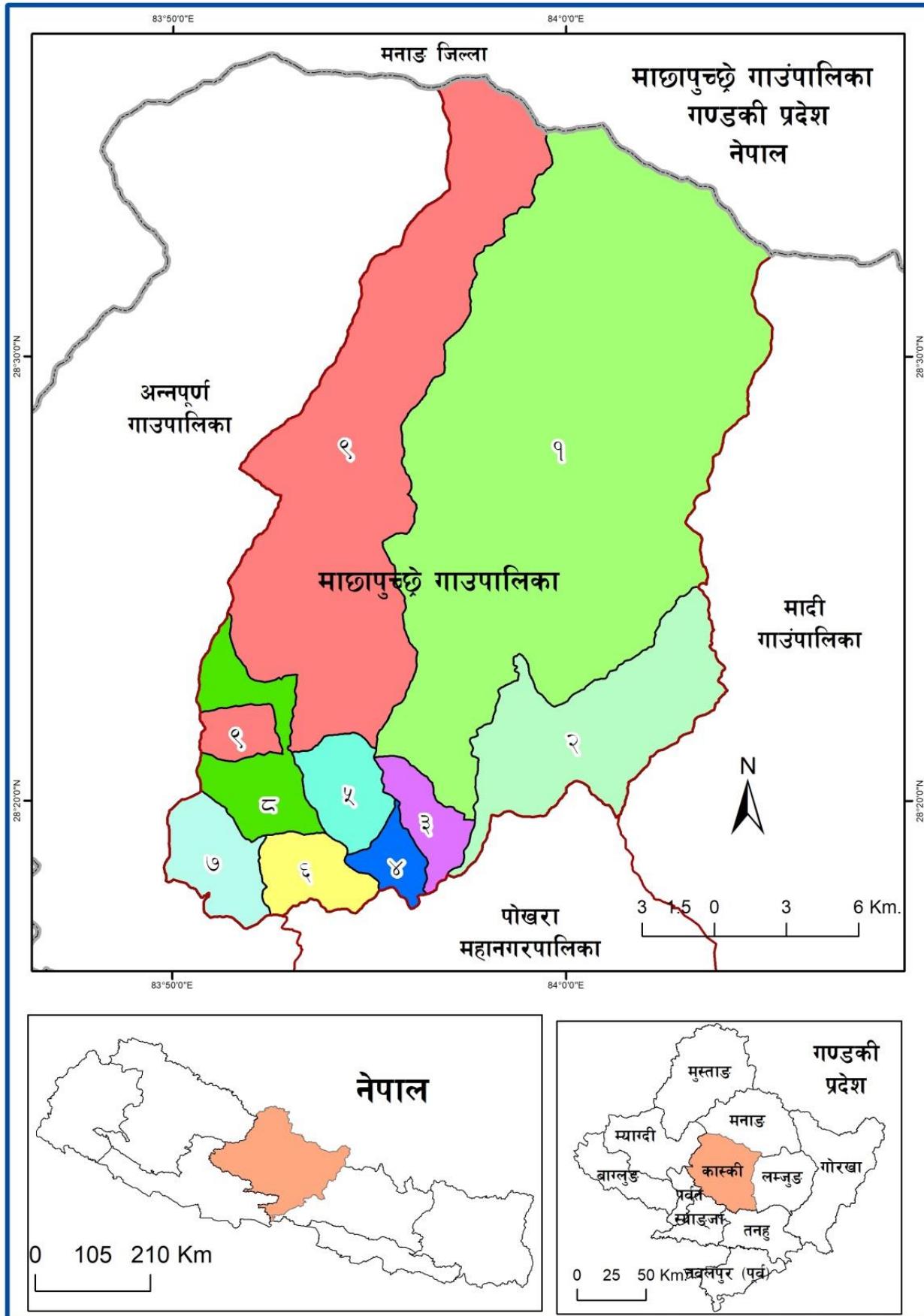
यो गाउँपालिका प्रसिद्ध अन्नपूर्ण हिमशृंखलाको काखमा अवस्थित छ । अन्नपूर्ण तेस्रो, चौथो, गंगापूर्ण, माछापुच्छे, मर्दी हिमालको दक्षिणी ढालबाट उत्पत्ति भएका नदी खोलाहरु सेती, मर्दी, मोदी र यिनका सहायक खोलाहरु यहाँ बहन्छन् । यस गाउँपालिकाको उत्तरी भागमा रहेको नेपालकै सुन्दर हिमाल माछापुच्छेको नामबाट यस गाउँपालिकाको नाम माछापुच्छे रहन गएको हो ।

१.१ भौगोलिक अवस्था

१.१.१ अवस्थिति

नेपालको गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत कास्की जिल्लाको उत्तरी भागमा अवस्थित माछापुच्छे गाउँपालिका गण्डकी प्रदेशको राजधानी पोखरादेखि करिब १६.३५ कि.मी. उत्तरमा अवस्थित छ । समुद्र सतहदेखि करिब १०३१ मी.(पुलको मुख) देखि ७५५५ मी. (अन्नपूर्ण तेस्रो हिमाल) सम्मको उचाइको भू-भागमा अवस्थित यस गाउँपालिकाको उत्तर दक्षिण अधिकतम लम्बाई ३४.३३ कि.मी. र पूर्व-पश्चिम अधिकतम चौडाई २९.७६ कि.मी. रहेको छ । यसको निरपेक्ष अवस्थिति २८° १७' ०८" उत्तरी अक्षांशदेखि २८° ३६' १९" उत्तरसम्म र ८३° ५१' ३४" पूर्वी देशान्तरदेखि ८४° ०५' ०७" पूर्वसम्म छ । माछापुच्छे गाउँपालिकाले ५४५.५२ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल ओगटेको छ, जुन जिल्लाको भण्डे २७.५ प्रतिशत भू-भाग हुन आउँछ ।

"पर्यटन, कृषि उज्ज्वली र पूर्वाधार: समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

नक्सा १.१: गाउँपालिकाको अवस्थिति नक्सा

"पर्यटन, कृषि, उज्जीर पूर्वाधारः समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

यस गाउँपालिकाको पूर्वमा कास्की जिल्लाको मादी गाउँपालिका, पश्चिममा अन्नपूर्ण गाउँपालिका, उत्तरमा मनाड जिल्लाको नेस्याड गाउँपालिका र दक्षिणमा पोखरा महानगरपालिका रहेका छन्। पूर्वतर्फ पानी ढलो र भुजुड खोलाले सीमाना कायम गरेको छ भने पश्चिममा मोदी नदी, घटटेखोला साथै डाँडाहरु रहेका छन् भने उत्तरमा हिमश्रृंखलाको पानी ढलोले मनाड र कास्कीको सीमाना कायम गरेका छन्। यसैगरी दक्षिणमा सेती नदी र डाँडाहरुले यो गाउँपालिका सीमाबद्ध गरेका छन्।

१.१.२ भू-बनोट

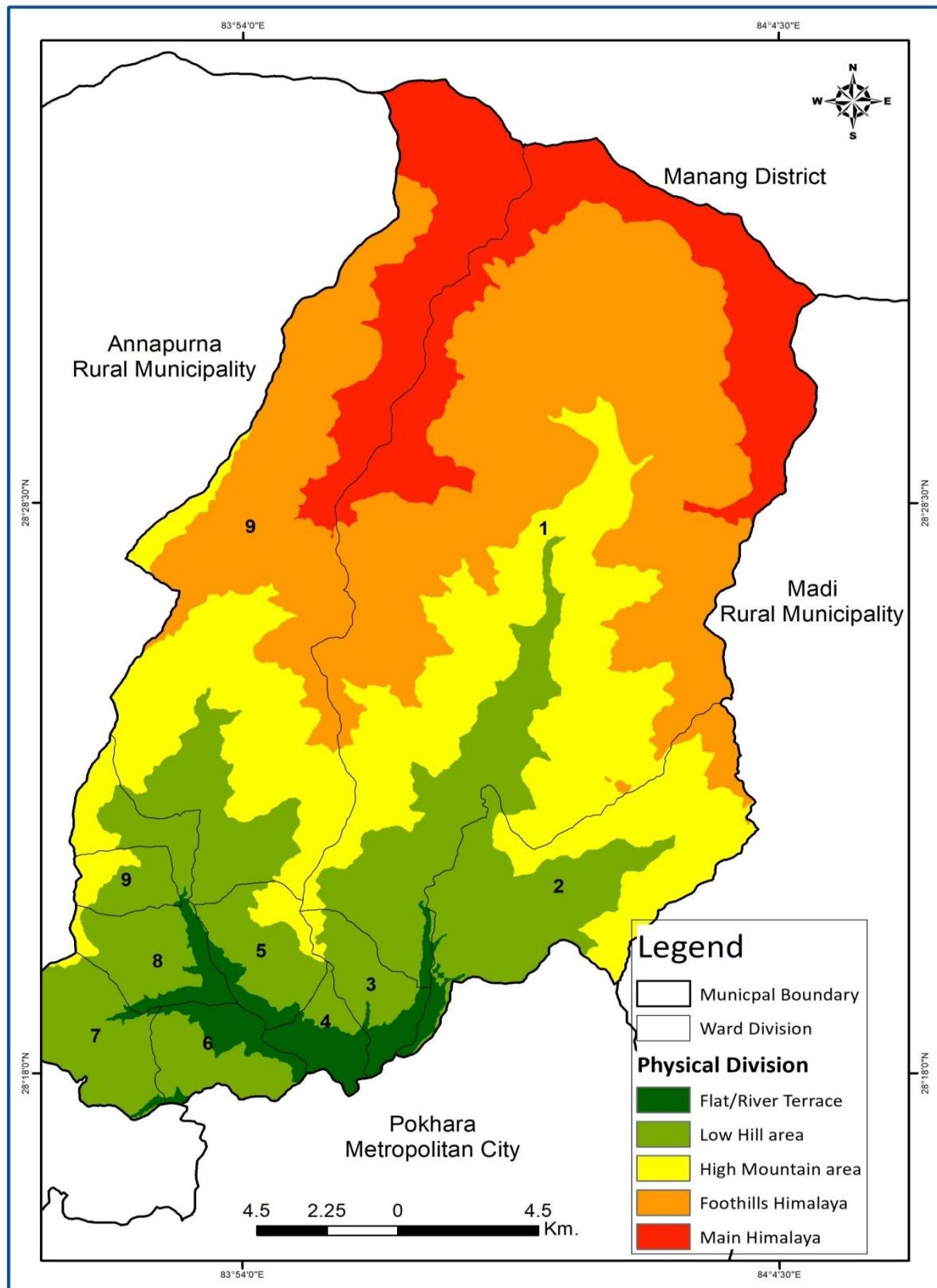
अन्नपूर्ण हिमश्रृंखला सँगै दक्षिणी काखमा अवस्थित यस माछापुच्छे गाउँपालिकामा मुख्य हिमाली र लेकफाँट, उच्च पर्वतीय क्षेत्र, टारी, पाखा तथा होचा डाँडाका साथै नदी निर्मित बोंसी तथा समतल क्षेत्र रहेका छन्। उत्तर दक्षिण हवाई दुरी करिव ३४ कि.मी. लाई हेर्दा भू-बनोटको दृष्टिमा माछापुच्छे गाउँपालिका नेपालकै विशिष्ट विशेषता बोकेको गाउँपालिका हो, जसको न्यूनतम १०३१ मी. उचाईको सेती र मर्दी दोभान पुलको मुखदेखि ७५५५ मी. अन्नपूर्ण तेस्रो हिमालसम्मको क्षेत्र रहेका छन्। उचाईका आधारमा यहाँको धरातलीय स्वरूपलाई निम्नानुसार वर्गीकरण गर्न सकिन्छ:

तालिका १.१: धरातलीय विभाजन

धरातलीय विभाजन	उचाई (मी.)	क्षेत्रफल (व.कि.मी)	प्रतिशत
नदी बोंसी तथा समतल क्षेत्र (Flat/River Terrace)	१२०० कम	१९५७	३.५९
टारी, पाखा तथा होचा डाँडा (Low Hill area)	१२००-२१००	१२६८	२३.२६
उच्च पर्वतीय क्षेत्र (High Mountain area)	२१००-३३००	१४०.५९	२५७७
हिमाली लेकफाँट (Foothill of Himalaya)	३३००-५०००	१७९६९	३२९४
मुख्य हिमालय (Main Himalaya)	५००० माथि	७८.७९	१४.४४
	जम्मा	५४५५२	१००.०

श्रोत: क्षेत्रफल DEM Data (SRTM Satellite) बाट निकालिएको।

"पर्यटन, कृषि, उज्जीर प्रवाधारः समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

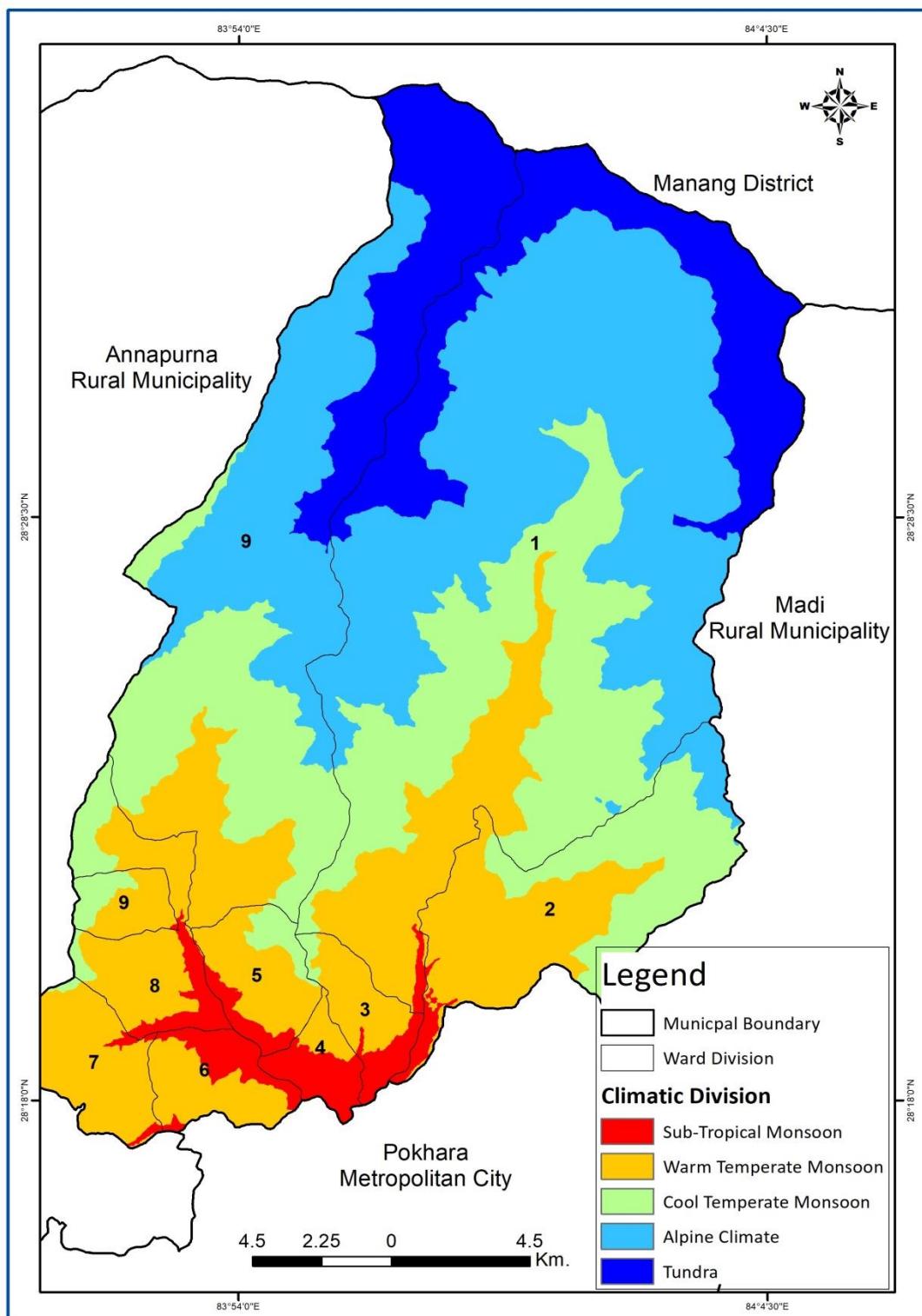
नक्सा १.२ माछापुच्छे गाउँपालिकाको धरातलीय विभाजन

"पर्यटन, कृषि उर्जा र पूर्वाधार: समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

१.१.३ हावापानी

यस गाउँपालिका नदी निर्मित समतल मैदानी भू-भागदेखि अग्लो मूळ्य हिमाल अन्नपूर्ण तेस्रो सम्मको उचाईमा अवस्थित भएकोले हावापानीमा पनि विशिष्टता रहेको पाइन्छ । सामान्यतः १२०० मीटर भन्दा होचा यहाँका वैसिहरुमा अर्धोष्ण मनसुनि जलवायु (Sub-Tropical Monsoon Climate) पाइन्छ भने क्रमशः उचाई बढौं जाँदा करिव २१०० मीटरसम्मका क्षेत्रमा न्यानो समशीतोष्ण (Warm Temperate Monsoon Climate) हावापानी पाइन्छ । त्यसैगरी ३३०० मीटरसम्मका उच्च पर्वतीय क्षेत्रमा ठण्डा समशीतोष्ण हावापानी (Cool Temperate Monsoon Climate), ५००० मीटर सम्मका लेकाली अग्ला डाँडाहरुमा अल्पाइन हावापानी (Alpine Climate) र ५००० मी. भन्दा उचाइका क्षेत्रमा टुण्ड्रा (Tundra) किसिमको हावापानी पाइन्छ । होचा वैसिहरु जस्तै- सेती, मर्दी, लस्ती, इर्दीं, पातीखोला, भुजुङ्खोला, घट्टेखोला आदिका किनारी भागहरुमा अर्धोष्ण किसिमको हावापानी पाइन्छ, जहाँ गृष्ममा गर्मी तथा आर्द्र हुन्छ, भने हिउँदमा शुष्क तथा जाडो हुन्छ । टारी, वारीपाखा तथा होचा डांडा क्षेत्रमा गृष्म न्यानो तथा वर्षा र हिउँद ठण्डा हुन्छ । यस्ता क्षेत्रहरु न्यानो समशीतोष्ण हावापानी अन्तर्गत पर्दछन् । अग्ला पहाडी क्षेत्रहरुमा ठण्डा समशीतोष्ण किसिमको हावापानी पाइन्छ, भने हिमाली लेकफाँट तथा खर्क क्षेत्रहरुमा अल्पाइन किसिमको हावापानी पाइन्छ । उत्तरी हिमाच्छादित क्षेत्रमा हावापानी ज्यादै ठण्डा हुन्छ । यहाँको हावापानीलाई टुण्ड्रा किसिमको भनिन्छ । यहाँ वर्षा हिमपातको रूपमा हुन्छ । यस गाउँपालिका क्षेत्रमा खासगरी असारदेखि असोज महिनासम्म वंगालको खाडीवाट आउने मनसुनी वायुको कारण सर्वाधिक वर्षा हुन्छ, भने हिउँदमा पश्चिमी वायुद्वारा सामान्य वर्षा हुन्छ ।

"पर्यटन, कृषि र उज्जी र पूर्वाधार: समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

नक्सा १.३ हावापानीको स्थिति

"पर्यटन, कृषि र उज्जीर प्रबन्धार: समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

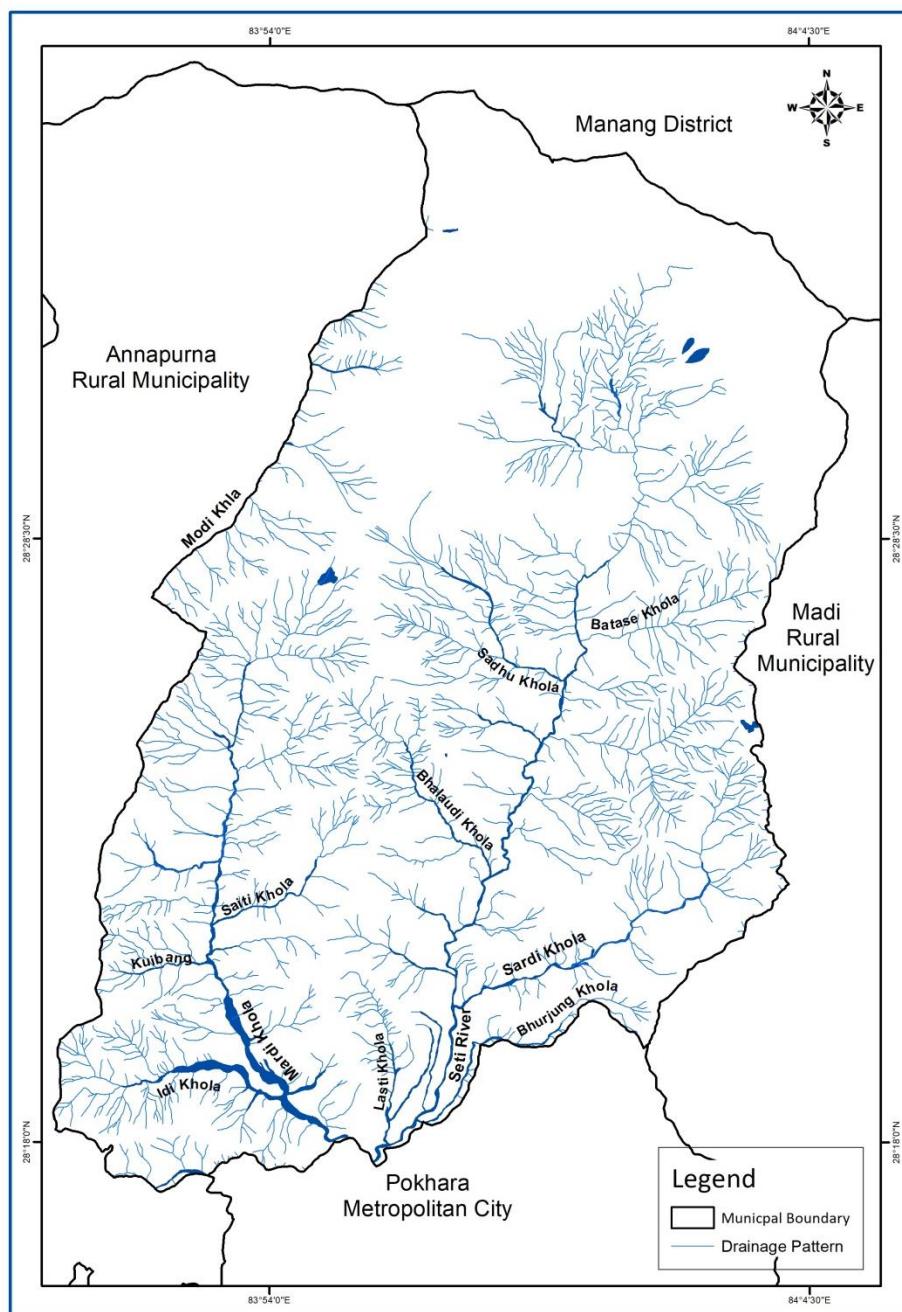
१.२ प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदा

१.२.१ नदी प्रवाह प्रणाली

नेपालमा मनसुनी हावाको प्रभावको कारणले गृष्मयाममा प्रशस्त वर्षा हुन्छ। यस गाउँपालिकामा अन्नपूर्ण हिमश्रृंखलाबाट उत्पत्ति भइ वहेर आउने नदी र खोलाहरु स्थायी र अस्थाई रूपमा वगेका छन्। अन्नपूर्ण पुलको मुखसम्म) यहाँको मुख्य नदी हो। यसैगरी अन्य नदी तथा खोलाहरुमा मोदी (११.१८ कि.मी.), मर्दी (२४.७६ कि.मी.), इदी (८.५७ कि.मी.), लस्ती (६.३९ कि.मी.), सैती (७.२८ कि.मी.), कुइबाड/राका (३.८९ कि.मी.), सिदिड (३.७९ कि.मी.), छुम्दी (४.२ कि.मी.), भलौदी (१०.९८.२७ कि.मी.), बतासे (६.१२ कि.मी.), धिप्राड (४.४७ कि.मी.), भुजुड (१०.९ कि.मी.), सार्दी (१४.३५ कि.मी.), साधु/डाढुडे (८.३१ कि.मी.) आदि हुन्। त्यस वाहेक अन्य खोला खोल्सीहरुमा घट्टे, मंगले, रिम्ल छहरा, पातीखोला, पाउखोला, कास्यू, सुसेला आदि धेरै संख्यामा छन्। यस क्षेत्रमा

वहने नदीको प्रवाह प्रणाली (Drainage Pattern) लाई वृक्षाकार प्रवाह प्रणाली (Dendritic Drainage Pattern) मान्न सकिन्छ किनकि यस क्षेत्रका नदीका शाखा तथा उपशाखाहरु रुखको हाँगाविंगा जस्तै चारैतर्फ स्वतन्त्र रूपले फैलिएका छन्। यी खोलाहरु प्रायः सबै सैती नदीसँग मिसिन्छन्। यी नदी तथा खोलाहरुबाट विभिन्न साना तथा मझौला क्षमताका विद्युतको उत्पादनका साथै सिंचाइ र पोखरा क्षेत्रमा खानेपानीको आपूर्ति समेत गरिएको छ।

नक्सा १.४: माछापुच्छे नदी प्रवाह प्रणाली

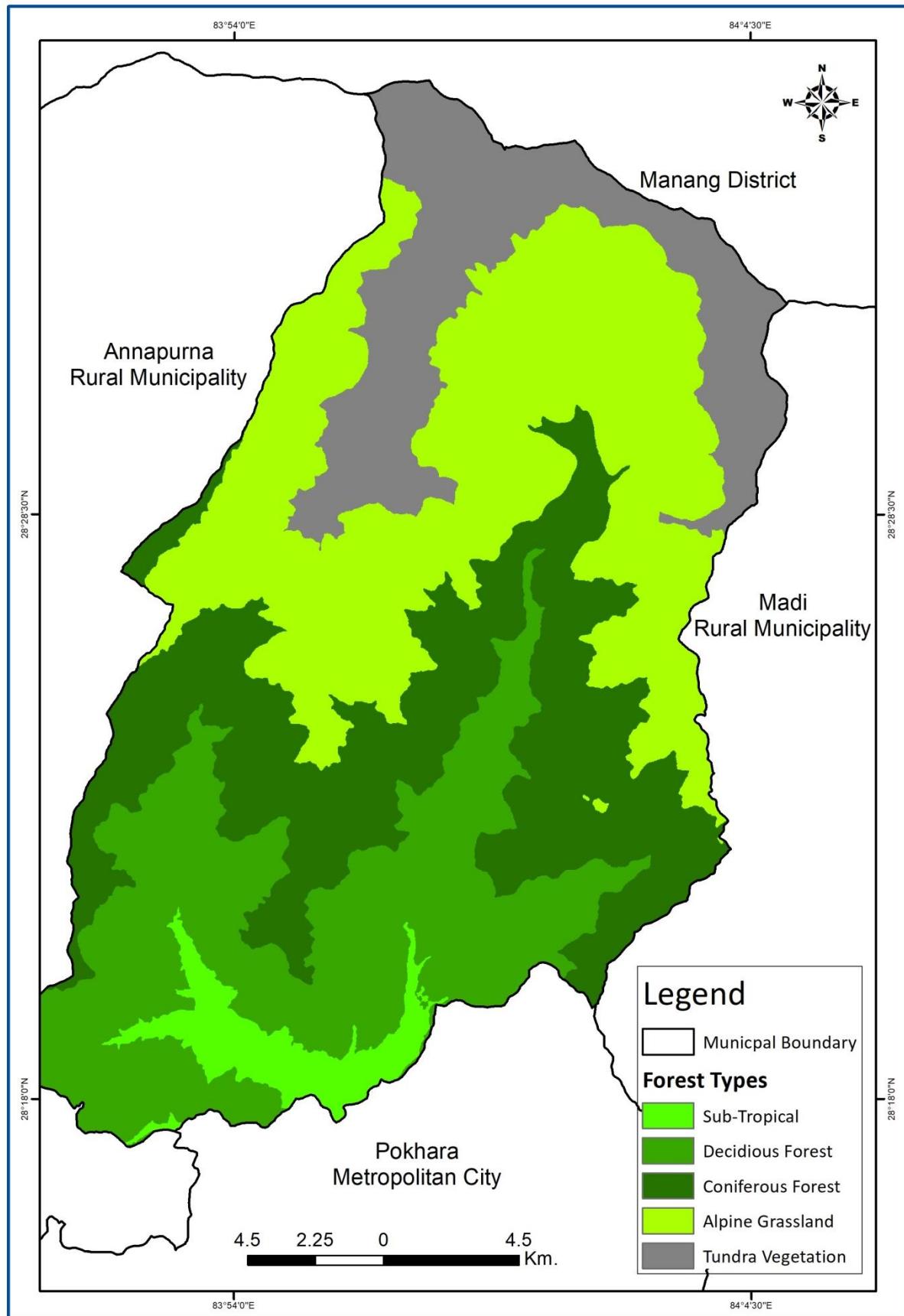
प्रकारको जंगलबाट मूलतः दैनिक प्रयोगमा आउने वन्य पैदावारहरु घाँस, दाउरा, काठ आदि उपलब्ध हुन्छन्। साथै यहाँको करिब १२०० मी. देखि २१०० मी. उचाइमा मिश्रित पतझर जंगलको बाहुल्यता रहेको छ, जसमा कटुस,

"पर्यटन, कृषि, उज्जीर पूर्वाधारः समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

चिलाउने, टुनी, काउलो, तेजपत्ता, मेल, गुराँस, सल्लो जातका बनस्पति पाइन्छन् । यसैगरी २९०० मी. देखि ३३०० मी. उचाइका क्षेत्रमा कोणधारी किसिमको बनस्पतिको बाहुल्यता भएपनि यहाँ मिश्रित खालका बनस्पतिहरु पाइन्छन्, जसमा सल्लो, उत्तिस, निगालो, पैयु, मुसुरे कटुस, टुनी, गुराँस, काफल, लोकता आदि पाइन्छन् । यसको साथै यहाँ विभिन्न प्रकारका औषधीजन्य जडिबुटिहरु सिलिटमुर, पाखनवेद, टुसा, गुर्जो आदि पाइन्छन् । यहाँको करिब ३३०० मी देखि ५००० मी. सम्मको क्षेत्रमा लेकाली घाँसे क्षेत्रको रूपमा रहेका छन् । यस भू-भागको मुख्य बनस्पतिमा प्रायगरी औषधीजन्यको रूपमा यासागुम्बा, पाँचऔंले, जटामसि, निरमसी, पिप्ला, पाखनवेद, बायजरो, सिलाजित, लसुन आदि रहेका छन् । करिब १४.४४ प्रतिशत भू-भाग नांडगा डांडा तथा हिउले ढाकेको टुन्ड्रा अवस्थामा रहेको छ ।

जैविक विविधताले सम्पन्न यस गाउँपालिकामा विभिन्न प्रकारको जंगली जीवजन्तुहरु पाइन्छन् । यहाँका प्रमुख जीवहरुमा कालो भालु, चितुवा, मृग, भारल, घोरल, लंगुर, बाँदर, दुम्सी, लोखर्के, स्याल, फ्याउरो, चरिबाघ आदि पाइन्छन् भने डाँफे, मुनाल, कालिज, तित्रा, ठिकुर, चिवे, भंगेरा, लामपुच्छे कोइली, गिद्ध, लाटोकोसेरो, चमेरो, आदि चराचुरुङ्गीहरु पाइन्छन् ।

"पर्यटन, कृषि र उज्ज्वल प्रवाधार: समृद्ध माछ्हापुच्छेको मूल आधार"

नक्सा १.५ प्राकृतिक वनस्पती

"पर्यटन, कृषि, उजर्फ र पूर्वाधारः समृद्ध माछ्यापुच्छेको मूल आधार"

१.२.३ माटो तथा खनिज

यस गाउँपालिकाको नदीवेसी र आसपासको समतल क्षेत्रमा मलिलो उब्जाउशील पाँगो माटोको प्रधानता रहेको छ। यस प्रकारको माटोमा सिंचाई सुविधाद्वारा मूलतः धानको खेती गरिएको छ। यहाँका अधिकांश मानव वस्ती रहेका, टारी, पाखाहरुमा पत्रे चट्टानद्वारा निर्मित खस्रो खालको माटो पाइन्छ। यस माटोमा मुख्यतया मकै, गहुँ, कोदो जस्ता बालीको उत्पादन गरिएको छ। मानव पहुँचभन्दा बाहिरका उच्च पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रका लेकफाँट तथा भिरालो क्षेत्रमा माटो निर्माण प्रक्रियामा रहेको छ। खनिज अन्तर्गत उच्च क्षेत्रहरुमा चुनदुङ्गा, ग्रेनाइट, निस तथा स्लेट पाइन्छ, भने कम उचाइका क्षेत्र तथा नदी वेसी, टारहरुमा स्लेट तथा ढुगाँ बालुवा, गिटी आदि पाइन्छन्।

१.३ भू-उपयोग तथा मानव बसोबास

१.३.१ भू-उपयोग

माछ्यापुच्छे गाउँपालिका दक्षिणमा सेती र मर्दीको दोभान (१०३१ मी.) देखि उत्तरमा अन्नपूर्ण तेसो (७५५५ मी.) सम्म विस्तृत क्षेत्रफलमा विस्तारित गाउँपालिका हो। यहाँको धरातल, उचाई, हावापानी, माटो प्राकृतिक वनस्पती आदि भौतिक र आर्थिक, सामाजिक एवं साँस्कृतिक पक्षहरुमा विविधता पाइन्छ। यसले गर्दा यहाँको भू-उपयोगमा समेत गहिरो प्रभाव पारेको छ। यस गाउँपालिकाको भू-उपयोगको स्थितिलाई निम्न तालिकामा दिइएको छ :

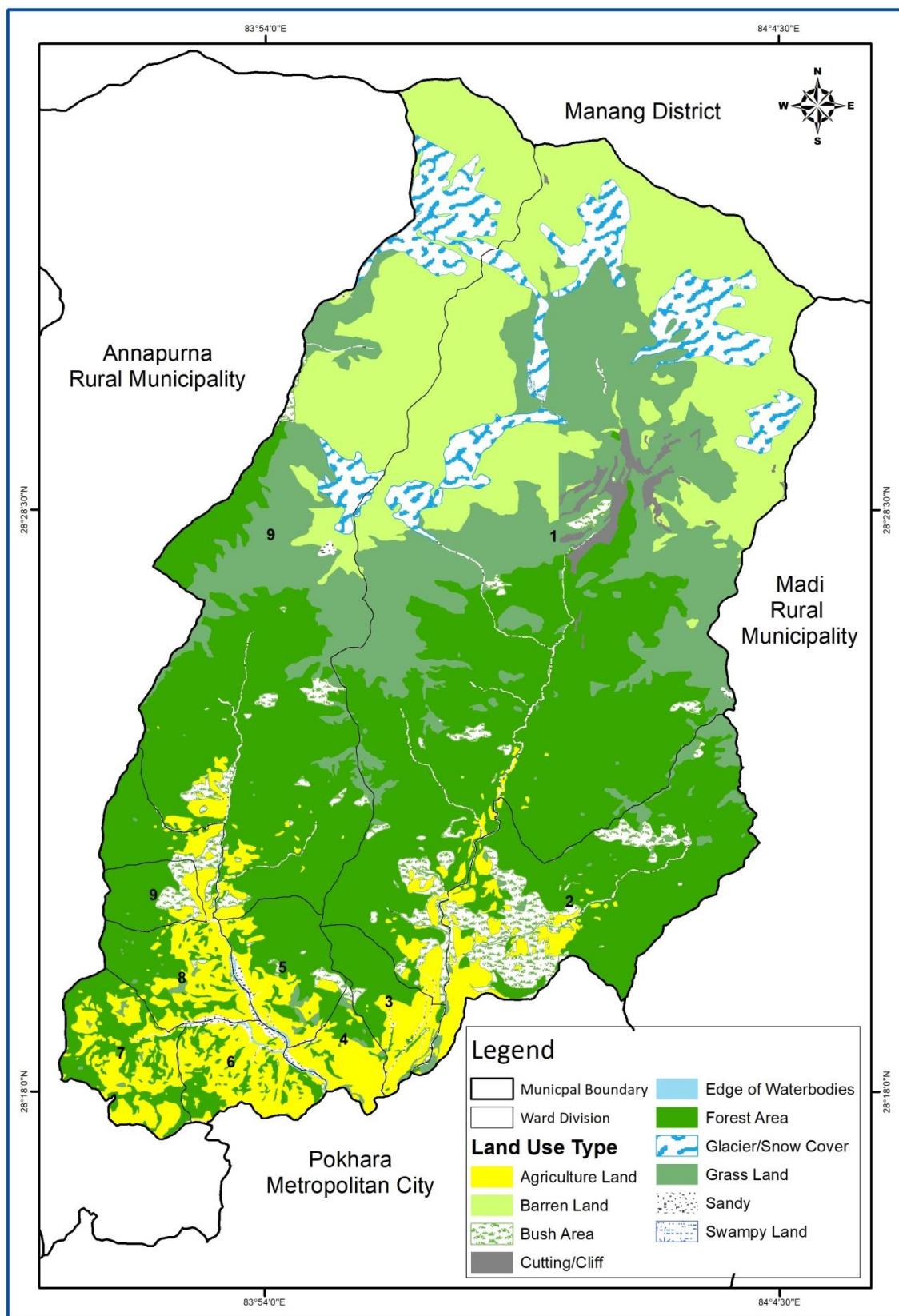
तालिका १.२ : माछ्यापुच्छे गाउँपालिकाको भू-उपयोगको स्थिति

क्र.सं.	भू-उपयोगको किसिम	क्षेत्रफल (व.कि.मी)	प्रतिशत
१	कृषि भूमि तथा बस्ती	४६३३	८४९
२	वन जंगल	२१७४७	३९८७
३	ब्यारेन (खाली) भूमि	१०९२४	२००२
४	घाँसे क्षेत्र	१०१८८	१८६८
५	भाडी क्षेत्र	२१४३	३९३
६	हिम क्षेत्र	३६०६	६६१
७	भिर पहरा	४.३७	०८०
८	बलौटे तथा कंकड	६.९६	१२८
९	नदी किनार ताल, कुण्ड तथा जल क्षेत्र	७.७८	१२३
	जम्मा	५४५५२	१००००

श्रोत: Satellite Image (Google Earth Pro), २०१७।

यस गाउँपालिकको सेती नदी, मर्दीखोला, लस्तीखोला, इदींखोला, पातीखोला, भुजुङखोला आदिको आसपासमा कृषि भूमिको विस्तार भएको छ। खासगरी लाहाचोक, घाचोक, पातीखोला, भीरकटेरा, भलाबोट वाँझोखेत, गैराखोर, जोगीचौर, इदीफाँट, भेडावारी, टुसे, धिप्राड, आनन्दठाँटी, आदि यहाँका कृषि योग्य वेसीहरु र मानव बस्ती समेत रहेका छन्। यी वेसीहरुदेखि माथिल्लो उचाइ क्षेत्रमा मानव वसोबास र कृषियोग्य टारीखेतहरु फैलिएका छन्। धिताल, धम्पुस, ल्वाड, घलेल, सिदिड, सार्दीखोला आदि क्षेत्रमा टारीखेतहरु रहेका छन्। यी क्षेत्रमा वर्षादमा सिचाई सुविधा उपलब्ध गराएर धानको खेती साथै मकै, कोदो, तरकारी खेती गरिए आएको पाइन्छ, भने हाल आएर चिया, अलैची, कफी खेती तर्फ आकर्षण बढ्दो छ। यस गाउँपालिकाको कृषि भूमि तथा बस्तीको क्षेत्रफल ४६.३३ वर्ग कि.मी. छ। यसले गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ८.४९ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको छ। यसैगरी भाडी क्षेत्रले २१.४३ वर्ग कि.मी. (३.९३.%) ओगटेको छ।

"पर्यटन, कृषि र उज्ज्वली प्रवाधार: समृद्ध माछापुच्छे को मूल आधार"

तस्ता १.६: माछापुच्छे गापाको भूउपयोगको स्थिति

"पर्यटन, कृषि, उर्जा र पूर्वाधारः समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

यस गाउँपालिकामा वन जंगलको विस्तार दक्षिणदेखि उत्तरसम्मका अधिकांश भू-भागमा भएको छ। यहाँ वन जंगलको कुल क्षेत्रफल २९७.४७ वर्ग कि.मी छ। यसले माछापुच्छे गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको करीव ३९.८७ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको छ।

यस गाउँपालिकाको उच्च पहाडी भू-भागमा अत्यन्त भिरालो जमिन भएको कारण ब्यारेन (नाङ्गो) भूमिको रूपमा रहेको छ, जसले कुल भू-भागको १०९.२४ वर्ग कि.मी अर्थात् २०.०२ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको छ। यस्तैगरी करिब ३३०० मी. उचाइभन्दा माथि गाउँपालिकाको उत्तरी भू-भागमा घाँसे भूमिको बाहुल्यता रहेको छ। यस भूमिले १०१.८८ वर्ग कि.मी (१८.६८ %) भू-भाग ओगटेको छ भने प्रायः खर्क, खर्तरी र समतल घाँसेभूमिका कारण भेडा र च्याङ्गा पालनको लागि उपयुक्त छ। त्यस्तै भीर र पहराले यो गाउँपालिकाको ४.३७ वर्ग कि.मी (०.८० %) ओगटेको छ।

यस गाउँपालिकाको उच्च हिमाली क्षेत्र ५००० मी. भन्दा माथिको भू-भाग वर्षेभरी हिउँले ढाकिएको छ। यस प्रकारको भूभागले ३६.०६ वर्ग कि.मी (६.६१ %) क्षेत्रफल ओगटेको छ। यस बाहेक माछापुच्छे गाउँपालिकामा जल क्षेत्रको रूपमा नदी तथा नदी किनारी भाग, ताल तथा कुण्डले १.७८ वर्ग कि.मी. अर्थात् ०.३३. प्रतिशत ओगटेको छ। बलौटे तथा कंकड क्षेत्रले ६.९६ वर्ग कि.मी. (१.२८ %) क्षेत्रफल ओगटेको छ।

१.३.२ मानव बसोबास

यस गाउँपालिकामा ब्राह्मण, क्षेत्री, गुरुड, मगर, तामाङ, कामी, दमाङ, सार्की, भुजेल, नेवार, ठकुरी, गिरि/पुरी आदि जातिको मिश्रित बसोबास रहेको छ। प्रायः जनजातिको बस्ती एकत्रित किसिमको छ, भने अन्य जातिको वस्तीको ढाँचा छरिएको पाउन सकिन्छ। कतिपय ठाउँका वाटाहरु दुङ्गाका सिर्झिले वनाइएका छन्। हाल आएर पुराना गल्ली र वाटाहरुमा ट्रेक खोलेर सवारी साधन आवतजावत गर्ने कालो पत्रे, ग्रामेल तथा धुले वाटाहरु निर्माण भइरहेका छन्। वस्ती र वाटाहरुको वीचमा घनिष्ठ सम्बन्ध रहेको हुन्छ। वस्तीमा आवत जावत गर्न कुनै न कुनै प्रकारको सानो वाटो पुगेकै हुन्छ। शहरी क्षेत्रमा जस्तो ग्रामीण क्षेत्रमा फराकिला, कालोपत्रे र ढलान गरेका सडकहरु छैनन्। यहाँका वस्तीहरु मध्ये कुनै साना छन् भने कुनै वस्तीमा जनसंख्या पनि धेरै छ। यसको साथै कतिपय वस्तीहरु छरिएर रहेका छन्। छरिएर रहेका घर वस्तीहरुलाई एकत्रित गर्न सकेको खण्डमा वाटो, खानेपानी, विद्युत, शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत विभिन्न सेवा र सुविधाहरुको पहुँच वृद्धि गर्न सकिन्छ।

गाउँपालिकाको घरधुरी सर्वेक्षण २०७६ अनुसार यहाँका अधिकांश वस्तीहरुका घरहरुको जग दुङ्गा र माटोले वनेका ५६.६७ प्रतिशत छन् भने सिमेन्ट दुङ्गाबाट ३१.३३ प्रतिशत, फेम स्टक्चर ११.५८ प्रतिशत र अन्य ०.४३ प्रतिशत रहेका छन्। अधिकांश घरहरुका छाना जस्तापाता ६३.९० प्रतिशत, दुङ्गा/स्लेट २३.८१ प्रतिशत, ढलान ११.५८ प्रतिशत, खर ०.१८ प्रतिशत र अन्य ०.५३ प्रतिशत रहेका छन्। यस गाउँपालिकाका घरहरुको भूई माटो भएका ५१.०३ प्रतिशत, सिमेन्टको भूई भएका ४५.८३ प्रतिशत, टायल र मार्वल २.४६ प्रतिशत र अन्य ०.६७ प्रतिशत घरहरु रहेका छन्। यसैगरी घरको बाहिरी गाहो इटा, दुङ्गा र माटोको जोडाइ भएको ५४.०२ प्रतिशत, इटा, दुङ्गा र सिमेन्टको जोडाइ भएको ४४.९१ प्रतिशत र अन्य १.०६ प्रतिशत रहेका छन्।

१.४ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

माछापुच्छे गाउँपालिकाको सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाअन्तर्गत जनसंख्या, बसाँइसराइँ, जातजाति, भाषाभाषी, चाडपर्व, धर्म, संस्कृति, साक्षरता तथा शैक्षिक स्थिति एवं स्वास्थ्य सम्बन्धी विवरण समावेश गरिएको छ।

१.४.१ जनसांख्यिक स्थिति तथा वितरण

"पर्यटन, कृषि, उर्जा र पूर्वाधार: समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

गाउँपालिकाको घरधुरी सर्वेक्षण २०७६ अनुसार यस गाउँपालिका भित्र जम्मा ५६४० परिवार रहेका छन्। माछापुच्छे गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या २७८७३ रहेको छ, जसमध्ये १३५६४ महिला (४८.६६%) र १४३०९ (५१.३४%) जना पुरुष रहेका छन्। गाउँपालिकामा ४६२१ परिवारमा घरमुली पुरुष र १०१९ परिवारमा घरमुली महिला रहेका छन्। गाउँपालिकाको औसत परिवार संख्या ४.९४ रहेको छ। यसैगरी जातिगत घरसंख्या हेर्दा ब्राह्मण १७५९, गुरुड ९३७, कामी ७३४, सार्की ४६४, क्षेत्री ४३९, मगर ४३२, दमाई ३१६, तामाड २९१, ठकुरी ९८, गिरि/पुरि/शिवभक्ति ५५, नेवार ५३, भुजेल ५० र अन्य १२ रहेका छन्। कुल जातजाति मध्ये ब्राह्मण, क्षेत्री, ठकुरी, गिरि, पुरि ४१.६८ प्रतिशत, जनजाति ३१.४७ प्रतिशत र दलित २६.८४ प्रतिशत रहेका छन्। जातिगत जनसांख्यिक स्थिति निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १.३ वडागत जातजातिको जनसंख्या विवरण

वडा	ब्राह्मण	गुरुड	कामी	मगर	क्षेत्री	सार्की	दमाई
१	१०४	८९०	१६९	९१५	५१	१२	२८३
२	३९६	११३१	५१३	२०२	८४	२६	१२८
३	१०९८	२६६	४६	२८०	४३८	७१८	१६७
४	१८१९	८२	४१२	८१	७८४	६११	२२८
५	७८७	८४७	३१४	२७९	७८	७५	८४
६	२४२९	१८०	३४२	५०	११२	२७५	२९५
७	८९५	४१५	१२९१	७७	८१	७४	१२४
८	११०१	५१५	६४६	१४९	१७२	२३७	२५८
९	३७४	२५३	३६	६३	२६९	४	५६
जम्मा	१००३	४६५९	३७६९	२०९६	२०६९	२०३२	१६३३

वडा	तामाड	ठकुरी	गिरि/पुरी	नेवार	भुजेल	अन्य	जम्मा
१	१४१	०	०	०	१२	०	२५७७
२	६६६	०	६५	२९	३५	०	३२८५
३	१९	१३०	८	८१	८६	३	३३४०
४	३०	३०३	०	७०	९८	१५	४४५३
५	०	०	११३	०	६	०	२५८३
६	२९	०	०	९	८४	२१	३८२६
७	११	०	९७	२९	९०	०	३१०४
८	४०	०	६	७	४	१०	३२२५
९	३८५	०	०	३८	०	२	१४८०
जम्मा	१३२१	४३३	२८९	२६३	२५५	५१	२७८७३

स्रोत: माछापुच्छे गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६।

१.४.२ जनशक्तिको संरचना

गाउँपालिकाको घरधुरी सर्वेक्षण अनुसार अनुसार यस गाउँपालिका भित्रका ५६४० घरपरिवार मध्ये ४३३१ कृषि तथा पशुपालनमा संलग्न छन्। त्यसैगरी १७२ परिवार जागिर/नोकरी, उच्चोग/ व्यापार १९३ परिवार, २९६ परिवार ज्याला मजदुरी, ११२ परिवार व्यवसायिक कार्य (पत्रकार, पुजारी, वकिल आदि), ४५० परिवार वैदेशिक रोजगारी र ८६ परिवार अन्य पेशामा संलग्न रहेका छन्।

१.४.३ चाडपर्व तथा जात्रा

"पर्यटन, कृषि, उजर्ज र पूर्वाधारः समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

यस गाउँपालिकामा विभिन्न किसिमका चाडपर्व, मेला तथा जात्राहरु मनाउने गरिन्छ । मुख्यगरी माघे संक्रान्ति मेला, ल्होछार मेला, दशैं, तिहार, चैत्र दशैं मेला, बुद्ध जयन्ती, तीज मेला, जनै पूर्णिमा, शिवरात्री, नाग पञ्चमी, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, फागु पूर्णिमा मेला, वैशाख पूर्णिमा आदि रहेका छन् ।

१.४.४ धर्म, भाषाभाषी तथा भेषभूषा

यस गाउँपालिकाभित्र विभिन्न धर्म मान्ने मानिसहरुको बसोबास रहेको छ । हिन्दू धर्मावलम्बी ४६४७ परिवार (८२.३९%), बौद्ध ७८९ परिवार (१३.९९%), बोन १२५ परिवार (२.२२%) क्रिश्चियन ७९ परिवार (१.४०%) रहेका छन् । यसैगरी विभिन्न भाषाभाषी समूहमा नेपाली भाषा बोल्ने ४२१९ परिवार (७४.८०%), गुरुड ९३७ परिवार (१६.६१%), तामाङ २९१ (५.१६%), मगर १२८ (२.२७%), नेवारी ५३ (०.९४%) र अन्य १२ (०.२१%) रहेका छन् भने यी विभिन्न जातजातिहरुका आ-आफ्नै जातीय भेषभूषा तथा खानपिन रहेका छन् (घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६) ।

१.४.५ साक्षरता र शैक्षिक अवस्था

क) साक्षरताको अवस्था

माछापुच्छे गाउँपालिकाको ६ वर्ष उमेर भन्दा माथिका कूल जनसंख्या २५७११ मध्ये ९१.७४ प्रतिशत जनसंख्या साक्षर छन् भने बाँकी ८.२६ प्रतिशत जनसंख्या निराक्षर छन् । पुरुष साक्षरता ९३.४६ प्रतिशत रहेको छ भने महिला साक्षरता ८९.९४ प्रतिशत रहेको छ । ६ वर्ष उमेर भन्दा माथिका साक्षरताको अवस्थालाई तल तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १.४: उमेरगत महिला पुरुष साक्षरताको अवस्था (६ वर्ष उमेर भन्दा माथिका मात्र)

उमेर समूह	निराक्षर			साक्षर			जम्मा		कुल जम्मा
	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	
६-१५	४७	३२	७९	२१३१	२३५३	४४८४	२१७८	२३८५	४५६३
१६-४५	५३३	४३५	९६८	६४०६	६९६१	१२३६७	६९३९	७३९६	१४३३५
४६-६०	३३२	२१९	५५१	१५३१	१६२१	३१५२	१८६३	१८४०	३७०३
६० वर्ष माथि	३५३	१७३	५२६	१२४६	१३३८	२५८४	१५९९	१५११	३११०
जम्मा	१२६५	८५९	२१२४	११३१४	१२२७३	२३५८७	१२५७९	१३१३२	२५७११

स्रोत: माछापुच्छे गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६।

उमेरगत साक्षरताको स्थिति हेर्दा सबभन्दा बढि साक्षर ६ देखि १५ वर्षको उमेर समुह रहेको छ, जसको प्रतिशत ९८.२८ छ । त्यसैगरी उमेर समुह बढ्दै जाँदा साक्षरताको प्रतिशत पनि घट्दै गएको छ । उमेरगत साक्षरताको संख्या र प्रतिशतको स्थितिलाई निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १.५ : उमेरगत साक्षरताको स्थिति

उमेर समूह	निराक्षर		साक्षर	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
६-१५	७९	९७३	४४८४	९८.२८
१६-४५	९६८	६७५	१२३६७	९३२५
४६-६०	५५१	१४८८	३१५२	८५९२
६० वर्ष माथि	५२६	१६९१	२५८४	८३०९

"पर्यटन, कृषि, उर्जा र पूर्वाधार: समृद्ध माछ्यापुच्छेको मूल आधार"

जम्मा	२१२४	८२६	२३५८७	९७७४
स्रोत: माछ्यापुच्छे गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६				

माछ्यापुच्छे गाउँपालिकाको घरधुरी सर्वेक्षण २०७६ अनुसार विद्यालय जाने बालबालिकाहरु द३५४ रहेका छन्। जसमध्ये पूर्व प्रा.वि. २९१७ जना, आधारभुत तह ३९५१ जना र माध्यमिक १४८६ रहेका छन्। उच्च शिक्षा तर्फ स्नातक तह उतीर्ण १००६ जना महिला र १२२५ जना पुरुष, स्नातकोत्तर तह उतीर्ण २०३ महिला र ३३२ पुरुष रहेका छन्।

१.४.६ स्वास्थ्य सेवा र सुविधाको अवस्था (Status of Health Service and Facilities)

यस माछ्यापुच्छे गाउँपालिका भित्र एक प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, सातवटा स्वास्थ्य चौकीहरु, एक सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई रहेका छन्। गाउँपालिका भित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थामा सुरक्षित मातृत्व सेवा, परामर्श सेवा, स्वास्थ्य सेवा, र जनचेतना सेवा उपलब्ध छ। विरामीका लागि पहिलो उपचारका लागि हेल्पोष्ट लैजाने ६६.३८ प्रतिशत छन् भने सरकारी हस्पिटल १७.४८ प्रतिशत, मेडिकल पसल ९.४३ प्रतिशत, प्राइभेट हस्पिटल ४.४० प्रतिशत र लामा भाँकीलाई देखाउने १.६० प्रतिशत घर परिवार रहेका छन्। यसैगरी घरबाट स्वास्थ्य चौकी जानका लागि १५ मिनेट सम्मको दुरी लाग्ने ३०.९३ प्रतिशत, १५ देखि ३० मिनेटको दुरी लाग्ने ३८.२३ प्रतिशत ३० मिनेट भन्दा बढि समय लाग्ने ३०.८७ प्रतिशत घरपरिवार रहेका छन्।

१.५ आर्थिक अवस्था र क्रियाकलाप (Economic Condition and Activities)

माछ्यापुच्छे गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण २०७६ अनुसार यस गाउँपालिकामा परिवारको मुख्य पेशाको रूपमा कृषि तथा पशुपालन रहेको छ, जसमा ४३३१ परिवारमा (७६.७९%) संलग्न छन्। यसैगरी वैदेशिक रोजगारीमा ४५० (७.९८ %), जागिरमा १७२ (३.०५ %), ज्याला मजदुरीमा २९६ (५.२५%), उद्योग/व्यापारमा १९३ (३.४२%), व्यावसायिक कार्यमा ११२ (१.९९%) र अन्यमा ८६ (१.५२%) घरपरिवार रहेका छन्।

१.५.१ कृषि उत्पादन

यस गाउँपालिकामा कृषि उत्पादनमा अन्तवाली अन्तर्गत मुख्य धान, मकै, गहुँ, कोदो रहेका छन्, त्यसैगरी दलहन वाली अन्तर्गत मास, सिमी, भट्टमास, तोरी उत्पादन हुन्छन् भने नगदे वाली अन्तर्गत चिया, कफी, अलैची, आदि उत्पादन भएको छ। तरकारी वाली अन्तर्गत लहरे तरकारीहरु, अदुवा, बेसार, प्याज लसुन, खुर्सानी, आलु वन्दा, काउली, रायो, वोडी, गोलभेडा, काँको, च्याउ आदि उत्पादन भएको छ। यस गाउँपालिकामा मौरीपालन केहि मात्रामा गरिएको छ भने केहि परम्परागत घारमा तथा केही उन्नत घारमा मौरीपालन गरिएको छ।

१.५.२ पशुपालनको अवस्था

यस गाउँपालिकामा पशुपालनको रूपमा भैसी, गोरु, गाई, बाखा, भेडा, कुखुरा, सुँगुर आदि पालिएको छ। ती मध्ये अधिकांश घरमा नै बाँधेर पाल्ने गरिन्छ। लेंकका विभिन्न ठाउँमा भैसी तथा भेडा बाखाका गोठहरु विस्तारै घट्टै गएका छन्। विभिन्न ठाउँका किसानहरु कुखुरापालन व्यवसायतर्फ आकर्षित भएको देखिन्छ। भैसी पालन क्षेत्रमा लाहाचोक देशकै अग्रणी गाउँको रूपमा चिनिएको छ। यहाँको लाहाचोक डेरी फर्म देशकै ठूलो मानिन्छ।

१.५.३ गैर कृषि आर्थिक कृयाकलाप

माछ्यापुच्छे गाउँपालिकाको प्रमुख आर्थिक क्रियाकलाप कृषि हो। गैरकृषि आर्थिक क्रियाकलाप अन्तर्गत जागिर, उद्योग, व्यापार, ज्याला मजदुरी, व्यावसायिक कार्य, वैदेशिक रोजगार आदि रहेका छन्।

क) घरेलु तथा साना उद्योग

यस गाउँपालिका अन्तर्गत परम्परागत रूपमा चोयाको डोको, डालो, नाङ्गलो, नाम्लो, थुन्से, स्याखु, भकारी, चित्रो आदि घरायसी सामग्रीहरु बनाउने गरिन्छ भने ऊनबाट राडी पाखी, भांगा आदि बुनिन्छ। पछिल्लो समयमा

"पर्यटन, कृषि, उजर्ज र पूर्वाधारः समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

दुङ्गा काटने, ब्लक बनाउने, फर्निचर बनाउने, कुटानी पिसानी, धुप, मैनवति बनाउने आदि उद्योगहरु सञ्चालनमा आएका छन् ।

ख) ग्रामीण पर्यटन तथा घरवास

माछापुच्छे गाउँपालिका पर्यटनको विकासका संभावना धेरै भएको ठांउ हो । ग्रामीण पर्यटन तथा घरवासका लागि प्राकृतिक र सांस्कृतिक सम्पदाहरु छन् । ल्वाडगाउँ चिया बगान होमस्टेले देश तथा विदेशमा समेत पहिचान बनाएको छ भने हाल आएर सिदिङ गाउँ, ह्याङ्गाकोट, करुवा, कबुचे, मिर्सा, घलेखर्क, लाहाचोक, काख्मे आदि ठाउँमा समेत होमस्टेको सुरुवात भै सञ्चालनमा आएको छ । धिताल, धम्पुस लगायत मर्दी हिमाल हाइक्याम्प, लो क्याम्पमा पर्यटकीय होटलहरु रहेका छन् भने भुजुङ्खोलामा पर्यटकीय ट्राउट फर्म समेत छन् । मर्दी हिमाल ट्रेक यहाँको मुख्य पदमार्ग हो । साहसिक पर्यटनको लागि यो गाउँपालिका महत्वपूर्ण छ । र्याफ्टिङ, क्यानोनीड, प्यारागलाइडिङ, रक क्लाइम्बिङ, पर्वतारोहण आदिका लागि प्रशस्त संभावनाका क्षेत्रहरु छन् । अन्तपूर्ण तेस्रो (७५५५ मी.), अन्तपूर्ण चौथो (७५२५ मी.), गंगापूर्ण (७४५५ मी.), गन्दर्भचुली (६२४८ मी.), मर्दी (५५८७ मी.), माछापुच्छे (६९९३ मी.) आदि यो गाउँपालिकाका मुख्य हिमालहरु हन् ।

ग) वित्तीय संस्थाहरु र सहकारी

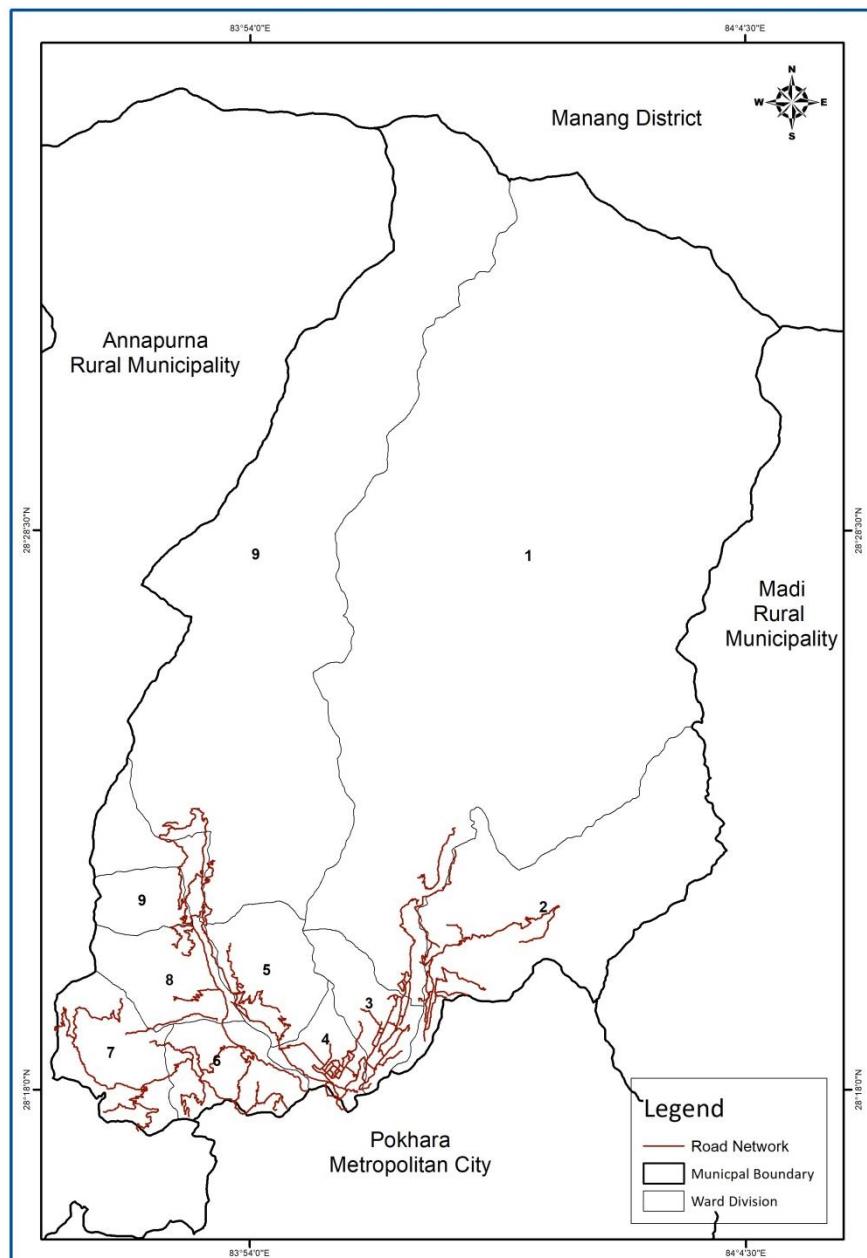
माछापुच्छे गाउँपालिकामा वित्तीय संस्थाको रूपमा प्रभु बैंकको शाखा र पोखरा फाइनान्सको शाखा छन् भने अन्य विभिन्न सहकारीहरुले पनि वित्तीय कारोबार गर्दै आएका छन् ।

१.६ विद्युत, इन्धन तथा बत्तिको श्रोत र प्रयोगको अवस्था (Source and Uses of Fuel and Light)

माछापुच्छे गाउँपालिकामा विद्युत उत्पादनको प्रचुर संभावना छ । केही आयोजनाहरु सञ्चालनमा र केही निर्माणको क्रममा समेत छन् । सञ्चालनमा रहेका आयोजनाहरुमा १८ कि.वा. क्षमताको सार्दीखोलामा अवस्थित घलेखर्क लघु जलविद्युत आयोजना, ४४ कि.वा. क्षमताको ल्वाडघलेलमा अवस्थित सैतीखोला लघु जलविद्युत आयोजना र ४४ कि.वा. क्षमताको रीभानमा अवस्थित सैतीघटट लघु जलविद्युत आयोजना हन् । केही निर्माणको क्रममा रहेका जलविद्युत आयोजनाहरुमा मन्दाकिनि हाइड्रोपावर, गण्डकी हाइड्रोपावर ४ मे.वा., मोदीखोला हाइड्रोपावर ८६.४ कि.वा. र आर.वि. हाइड्रोपावर ७.४ कि.वा. रहेका छन् । यसैगरी यस गाउँपालिकाको मुख्य इन्धनको श्रोत दाउरा नै हो जुन सामुदायिक, संरक्षित तथा निजी वनवाट ल्याउने गरिन्छ ।

"पर्यटन, कृषि उर्जा र पूर्वाधार: समृद्ध माछापुच्छेको मूल आधार"

१.७ यातायात तथा परिवहनको सुविधाको अवस्था माछापुच्छे गाउँपालिकामा पक्की सडक पोखरा बागलुङ राजमार्गमा २.०५ कि.मि. रहेको छ भने लामाचौर-सार्दीखोला-तातोपानी सडक अन्तर्गत यस गाउँपालिकामा करिव ६.४८ कि.मि. मात्र छ। अन्य सबै सडकहरु ग्रामेल र कच्ची अवस्थामा रहेका छन् जसको लम्बाई करिव १८५.२१ कि.मि. रहेको छ। वडामा पोखरा महानगरदेखि सिधा सार्वजनिक यातायात सञ्चालनमा आएका छन्। अधिकंश बस्तिहरमा ट्रयाक खोलीएको छ। मुख्य सडकहरुमा हेमजा-मेलबोट-लुम्रे, मर्दीपुल-माछापुच्छे, घटेखोला-धम्पुस-खानीगाउँ, लामाचौर-सार्दीखोला-तातोपानी, मेलबोट-धिताल आदि वाटोहरु सञ्चालनमा रहेका छन्। प्रत्येक वडाका वस्तीहरुवाट वडा कार्यालयसम्म जोड्ने र प्रत्येक वडा कार्यालयवाट गाउँपालिकाको कार्यालय जोड्ने सडकहरुको स्तरोन्नति गरी यातायात सुचारु गर्ने काम भैरहेको छ।

नक्सा नं. १.७: सडक सञ्जाल